

JUSTIITSMINISTEERIUM

Kadri Nõmm
Riigikohus
Kadri.Nomm@riigikohus.ee

Teie 14.08.2023 nr 5-23-34/3
Meie 14.09.2023 nr 10-3/5480

Justiitsministri arvamus põhiseaduslikkuse järelvalve asjas nr 5-23-34

Austatud Riigikohtu esimees

Käesolevaga edastan arvamuse põhiseaduslikkuse järelvalve asjas nr 5-23-34.

I Asjaolud

1. Tallinna Ringkonnakohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks ja jättis kohaldamata tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 183 lõike 1 esimese lause osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule kohtusse pöördumisel riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks.

2. Ringkonnakohus märkis, et TsMS § 183 lg 1 on asjassepuutuv norm, sest maakohus keeldus kostja taotluse menetlusabi korras rahuldamisest põhjendusega, et kostja on osaühing, kellele TsMS § 183 lg 1 lause 1 välistab menetlusabi andmise. Ringkonnakohus märkis, et seadusest tuleneb üheselt, et äriühingule, kes ei ole pankrotivõlgnik, ei ole menetlusabi saamise võimalust vähemalt riigilõivust osalise või täieliku vabastamise näol ette nähtud, mistõttu ei saa kostja seaduse järgi taotleda enda vabastamist vastuhagi avalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu tasumisest. TsMS § 183 lg 1 lause 1 on tunnistatud PS-ga vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks (RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10). Ringkonnakohus leidis, et samadel alustel ja põhjusel on viidatud säte PS-ga vastuolus ka osas, milles see välistab riigilõivu tasumisest täielikult või osalise vabastamise kohtusse pöördumisel, sh hagi, vastuhagi vm avalduse esitamisel.

3. Ringkonnakohus põhjendas oma seisukohta järgmiselt:

Riigilõivu tasumise kohustus kohtusse pöördumisel ja sellest kohustusest vabastamisest keeldumine võib riivata nii omandipõhiõigust (PS § 32) kui ka õigust kohtulikule kaitsele (PS § 15 lg 1). Need põhiõigused laienevad juriidilistele isikutele (PS § 9 lg 2). Vaidlusalune menetlusabi andmise välistamine on sobiv ja vajalik abinõu menetlusökoonomia eesmärgi täitmiseks, kuid ei ole vajalik abinõu menetlusosaliste õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu eesmärgi saavutamisel, sest sama tulemuse annab riigilõivu osamaksetena tasumise võimaldamine. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi senise praktika järgi võimaldab TsMS § 181 lg 3¹ lõivu osamaksetena tasumist ka juriidilise isiku puhul (nt RKTkm 21.12.2010, 3-2-1-147-10, p 9). Lisaks ei ole kõnealune regulatsioon mõeldukas abinõu menetlusökoonomia eesmärgi täitmiseks. Riik peab tagama, et ka juriidiline isik saab põhiõigusi tõhusalt teostada. Puudub alus eeldada, et äriühingul peab igal juhul olema majanduslik võimekus riigilõivu tasuda. Käesoleval juhul on tegemist olukorraga, kus kostja pangakontod ja vähemalt osa majandustegevusega seotud vallasvara on arestitud. Kirjeldatud olukorras ei ole mõistlikult näha, kuidas kostja saaks oma vara arvel tasuda lõivu kohtusse pöördumisel (vrd RKTkm 20.02.2019, 2-14-10489, p 12). Taotlust sisuliselt lahendades tuleks kontrollida TsMS § 182 lg 2 p 2 ja analoogia korras ka § 183 lg 2 tingimusi (vt RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 62.2). See ei tähenda, et menetlusabi andmise peab igal juhul välistama. Need sätted koostoimes TsMS § 181 lg ga 3¹ pakuvad

möödukama lahenduse menetlusökonoomia eesmärgi täitmiseks kui TsMS § 183 lg 1 ls 1 sisalduv absoluutne välistus.

II Vaidlusalune säte

4. TsMS § 183 lg 1 lauses 1 on sätestatud järgmist:

„§ 183. Juriidilisele isikule ja pankrotivõlgnikule menetlusabi andmise piirangud

(1) Juriidilistest isikutest võib menetlusabi oma eesmärkide saavutamiseks taotleda üksnes tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirja kantud või sellega võrdsustatud mittetulundusühing või sihtasutus, mille asukoht on Eestis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis, kui taotleja põhistab, et ta taotleb menetlusabi keskkonnakaitse või tarbijakaitse valdkonnas või muud ülekaalukat avalikku huvi arvestades paljude inimeste seadusega kaitstud õiguste võimaliku kahjustamise vältimiseks ja ta ei suuda eeldatavasti menetluskulusid oma vara arvel katta või suudab neid tasuda üksnes osaliselt või osamaksetena.[...]"

III Taotluse lubatavus

5. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 14 lg 2 kohaselt peab säte, mille põhiseaduspärasust Riigikohus hindab, olema põhivaidluse lahendamisel asjassepuutuv. Asjassepuutuv on säte, mis on kohtuasja lahendamisel otsustava tähtsusega¹. Säte on otsustava tähtsusega siis, kui kohus peaks asja lahendades normi põhiseadusele mittevastavuse korral otsustama teisiti kui selle põhiseadusele vastavuse korral². Kui säte ei ole asjassepuutuv, pole normikontroll lubatav ning taotlus tuleb jätta läbi vaatamata.

6. Riigikohtu praktikas on korduvalt esinenud juhtumeid, kus kohus on kohtuasja menetlusse võtmisel või selle menetlemise käigus tunnistanud põhiseadusvastaseks ja jätnud kohaldamata protsessinormi, mis on piiranud isiku õigust tõhusale õiguskaitsele³. Kui kohus leiab, et seadusandja ei ole loonud mingi põhiõiguse kaitsmiseks vajalikku menetluskorda, on kohtul võimalik tunnistada isiku õiguste kaitset võimaldava menetluse puudumine põhiseadusvastaseks ja lahendada kohtuasi, lähtudes menetluskorrast, mille seadusandja oleks kohtu hinnangul pidanud põhiseadusest tulenevalt selliseks olukorraks kehtestama.⁴ Seega on kohtul konkreetse kohtuasja menetlemise raames, sh talle esitatud kaebuse lubatavuse hindamisel ulatuslikud võimalused kontrollida asjassepuutuvate protsessinormide põhiseaduslikkust, kõrvaldada kõik põhiseadusvastased menetluspiirangud ja tagada isikule tõhus kohtulik õiguskaitse.⁵

7. Käesolevas asjas leidis ringkonnakohus, et seadusest tuleneb üheselt, et äriühingule, kes ei ole pankrotivõlgnik, ei ole menetlusabi saamise võimalust vähemalt riigilõivust osalise või täieliku vabastamise näol ette nähtud. Seega ei saa kostja seaduse järgi taotleda enda vabastamist vastuhagi avalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu tasumisest. Ringkonnakohus leidis, et neil kaalutlustel on TsMS § 183 lg 1 lause 1 kostja taotluse ja kaebuse lahendamisel otsustava tähtsusega, sest selle kehtivuse korral ei saa kostja taotlust rahuldada, aga selle PS-le mittevastavuse korral tuleb kontrollida teisi (üldisi) menetlusabi andmise eeldusi ja kontrolli tulemusel võib kohus otsustada teisiti.

8. Leian, et TsMS § 183 lg 1 lause 1 ei ole asjassepuutuv norm.

9. TsMS § 181 lg 1 p 2 kohaselt on menetlusabi andmise tingimuseks, et on piisav alus eeldada, et kavandatav menetluses osalemine on edukas. Ringkonnakohtu lahendist ei nähtu, et asjas oleks antud arvamus kostja vastuhagi õigusliku perspektiivikuse osas, mis on üldine menetlusabi andmise tingimus. Seega puuduvad ringkonnakohtu lahendis piisavad andmed, et asuda seisukohale, kas menetlusabi regulatsiooni oleks üldse põhjendatud kohaldada.

10. Märgin, et Riigikohus asus Riigikohtu üldkogu 12. aprillil 2011 tsiviilasjas nr 3-2-1-62-10 tehtud otsuses mh seisukohale, et eraõigusliku juriidilise isiku puhul on võimalik analoogia alusel kohaldada

¹ RKÜK 22.12.2000 otsus asjas nr 3-4-1-10-00, p 10

² RKÜK 26.03.2013 otsus asjas nr 3-2-1-140-12, p 18

³ RKPSJK 25.03.2004 otsus asjas nr 3-4-1-1-04, 09.04.2008 otsus asjas nr 3-4-1-20-07, RKÜK 14.04.2011 otsus asjas nr 3-2-1-60-10

⁴ RKÜK 02.06.2008 otsus asjas nr 3-4-1-19-07, p 32

⁵ RKPSJK 11.11.2010 otsus asjas nr 3-4-1-14-10, p 12

osaliselt ka TsMS § 183 lg-s 2 sätestatud piirangut. TsMS § 183 lg 2 esimese lause kohaselt võib Eesti pankrotivõlgnik taotleda menetlusabi andmist menetluskulude kandmiseks, kui kulud ei saa või ei ole põhjendatud kanda pankrotihalduri valitsetavast varast ning ei saa eeldada, et kulud kannaksid asja suhtes varalist huvi omavad isikud, muu hulgas pankrotivõlgniku pärijad, liikmed, osanikud, aktsionärid, juhtorgani liikmed või pankrotivõlausaldajad. Riigikohus asus viidatud lahendis seisukohale, et seega võib menetlusabi taotleda vaid juhul, kui ei saa eeldada, et riigilõivu kannaks asja suhtes varalist huvi omavad isikud, nagu juriidilise isiku liikmed, osanikud või aktsionärid (Riigikohtu 12. aprilli 2011. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-62-10, p 62.2; vt ka Riigikohtu 15. märtsi 2017. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-95-16, p 8). Sama seisukohta on Riigikohus korranud ka hiljem (vt nt 20. veebruari 2019 määruse nr 2-14-10489 p 11 teises alapunktis). Nendes lahendites lahendas kohus menetlusabi andmist juriidilisele isikule, mille suhtes ei olnud välja kuulutatud pankrot.

Juriidilise isiku kui õigusliku abstraktsiooni taga on osaluse või liikmesuse kaudu üldjuhul isikud, kes vähemalt äriühingute korral on juriidilist isikut puudutavas kohtumenetluses majanduslikult huvitatud selle kohtuvaidluse tulemustest. Praegusel juhul ei nähtu ringkonnakohtu lahendist põhjendusi, miks ei saa eeldada, et juriidilise isiku puhul, kellel puuduvad likviidsed vahendid riigilõivu tasumiseks, tasuks riigilõivu asja suhtes varalist huvi omavad isikud (nt osanikud). Sellises olukorras tuleb asuda seisukohale, et TsMS § 183 lg 1 esimene lause ei ole asjakohane norm ja ringkonnakohus ei saanud tunnistada seda põhiseadusega vastuolus olevaks.

11. Samuti märgin, et TsMS § 181 lg-t 3¹, mis võimaldab määrata riigilõivu tasumise osamaksetena, on võimalik kohaldada ka juriidilistele isikutele, mis ei vasta TsMS §-s 183 sätestatud piirangule. Sarnasele seisukohale on Riigikohtu tsiviilkolleegium asunud juba 09.11.2010 lahendis nr 3-2-1-95-10. Ka riigilõivu tasumise määramise korral osamaksetena on võimalik arvestada sellega, et äriühingut puudutavas kohtumenetluses on olemas isikud (nt osanikud), kes on majanduslikult huvitatud selle kohtuvaidluse tulemustest ja kelle poolt võib seega eeldada riigilõivu tasumist.

12. Täiendavalt toon välja, et ringkonnakohtu lahendist ei nähtu, kas kostja on taotlenud hagi tagamise abinõu asendamist TsMS § 386 alusel näiteks sellisel viisil, mis tagaks võimaluse tasuda riigilõivu kostja arvelduskontol olevate rahaliste vahendite arvel. Ringkonnakohus on märkinud, et arestitud on osa kostja vallasvarast (st mitte kogu vallasvara). Sellisest informatsioonist ei saa üheselt järeldada, et puudub võimalus arestida täiendavalt vallasvara ning vabastada kostja arvelduskontod riigilõivu tasumist võimaldavas ulatuses. See võib tähendada, et kostja ei ole kasutanud kõiki õiguslikke võimalusi, et luua võimalus vastuhagilt riigilõivu tasumiseks.

IV Vaidlustatud sätte kooskõla põhiseadusega

13. Kui TsMS § 183 lg 1 esimene lause on asjakohane norm, ei ole tegemist põhiseadusele mittevastava normiga.

14. Äriühingu õigussubjektsus on seotud piisava vara olemasoluga. See on olnud nii äriühingu asutamise kui ka edasise olemasolu tingimus.⁶ Õiguskorras tunnustatakse äriühingu olemasolu põhimõtteliselt üksnes juhul, kui ta on suuteline oma eesmärged ja ülesanded täitma omal jõul. Üldjuhul peaks äriühing korraldama oma majandustegevuse viisil, mis võimaldab osaleda õiguskäibes. Märgin, et äriühingule on Põhiseaduse § 31 kohaselt tagatud ettevõtlusvabadus. Riigi kohustus ettevõtlusvabaduse tagamisel on mitte teha põhjendamatuid takistusi ettevõtluseks ning luua ja tagada õiguslik keskkond vaba turu toimimiseks (Truuväli E.-J. Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Kirjastus Juura. 2008, § 31 kommentaar). Ettevõtjal on vabadus kujundada oma tegevust ja saada oma tegevuselt tulu, et vajadusel pöörduda kohtusse ettevõtja õiguste ja vabaduste kaitseks. Ettevõtlusvabadus ei tähenda riigi poolt ettevõtjale vahendite andmist ärihuvides peetavate kohtuvaidluste pidamiseks ja seda iseäranis juhul, kui ei ole alust eeldada, et kulud ei kannaks asja suhtes varalist huvi omavad isikud ja et sellises suuruses riigilõivu tasumist ei saaks huvitatud isikutelt mõistlikult eeldada.

15. Seadusandja tahteks on olnud võimaldada menetlusabi üldjuhul füüsilistele isikutele ja ainult erandina juriidilistele isikutele. Juriidiliste isikute erineva kohtlemise eesmärgiks võib pidada avaliku huvi tagamist ehk tulundusliku ja mittetulundusliku tegevuse toetamise eristamist. Samuti tuleb

⁶ Kuigi alates veebruarist 2023. a on osaühingu miinimumkapitali nõue kaotatud, ei tähenda see tsiviilkäibes muudatusi osaühingute kohustuste täitmise ja vastutuse osas kohustuste täitmise eest. Osaühingu miinimumkapitali kaotamise eesmärk oli suurendada asutajate vastutust ja suunata ühingu asutajad senisest enam läbi mõtlema, kui suur kapital on osaühingu tegevuse alustamiseks tegelikult vajalik.

arvestada, et riigi ja kohtumenetluse ressursid on piiratud ja menetlusabi võimaldamisega täidab riik eelkõige oma PS §-dest 10 ja 28 tulenevat sotsiaalriigi põhimõttel rajanevat kohustust anda abi puudust kannatavatele inimestele. Ka EIK on asunud seisukohale, et menetlusabi andmise regulatsioon, mis teeb vahet füüsiliste ja tulunduslike või mittetulunduslike juriidiliste isikute vahel, ei ole meelevaldne (VP Diffusion Sarl vs. Prantsusmaa, nr 14565/04). Ka Euroopa Kohus on aktsepteerinud võimalust, et liikmesriigid eristavad menetlusabi andmisel juriidilisi isikuid, kes teenivad kasumit ja kes ei teeni kasumit.⁷

16. Riigikohtu üldkogu tegi 12. aprilli 2011. a otsuse 3-2-1-62-10, millega Riigikohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 183 lg 1 esimese lause osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks, teistsuguses õiguslikus olukorras. Riigikohtu otsuse tegemise ajal kehtisid praeguste riigilõivudega võrreldes oluliselt kõrgemad riigilõivumäärad. Vaidluses, mille kohta Riigikohtu üldkogu otsuse tegi, kuulunuks tasumisele riigilõiv summas 945 000 krooni (60 396,51 eurot). Kehtivate riigilõivumäärade puhul kuuluks Riigikohtu otsuses arutluse all olnud asjas tasumisele riigilõiv summas 5000 eurot. Seega oli konkreetse asja riigilõiv üle 1200% kõrgem kui riigilõiv, mis kuuluks sama tsiviilasja hinna juures tasumisele kehtiva õiguse alusel. Riigikohus hindas selles lahendis õigusmõistmisele juurdepääsu takistavate sätete põhiseaduspärasust koosmõjus, st hinnati nii menetlusabi regulatsiooni vastavust põhiseadusele kui ka tsiviilasja hinnale vastava riigilõivumäära vastavust põhiseadusele. Märgin, et Riigikohtu üldkogu määras põhiseaduspäraseks riigilõivumääraks konkreetses asjas 19 173 eurot 49 senti (300 000 krooni). Ka see riigilõivumäär on praegusest tsiviilkohtumenetluses tasumisele kuuluvast riigilõivu maksimummäärast 5000 eurot, mis kuulub tasumisele juhul, kui tsiviilasja hind on 500 000 eurot või rohkem, ligi 400% suurem. Arvestades muuhulgas, et elatustase Eesti Vabariigis on 2011. aastaga võrreldes, millal Riigikohus vastava otsuse tegi, märkimisväärselt tõusnud,⁸ tuleb järeldada, et praegusel ajal on riigilõivumäärad põhiseaduspärased, mõistlikud ja ei ole ülemäärased, võttes arvesse riigilõivude kehtestamise eesmärki, milleks on riigi tehtava avalik-õigusliku toimingute kulutuste täielik või osaline hüvitamine ja menetlusökoonomia.

Ka õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et Riigikohus on laiendanud juriidilistele isikutele menetlusabi andmise võimalusi justnimelt vahepeal kehtinud ülikõrgete riigilõivude kontekstis.⁹ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on hiljem leidnud 19. aprilli 2011. a otsuses nr 3-4-1-13-10, et üldkogu lahendist 3-2-1-62-10, millega Riigikohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 183 lg 1 esimese lause osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks, ei saa lähtuda olukorras, kus esimese astme kohtus nõutav riigilõiv ei ole põhiseadusvastaselt suur (RKO 3-4-1-13-10, p 55). Lisaks on Euroopa Liidus äriühingutele menetlusabi andmise võimalus üldse pigem erandlik ning paljudes riikides on juriidilistele isikutele menetlusabi üldine andmine samuti välistatud.¹⁰ Õiguskirjanduses on ka asutud seisukohale, et on piisavalt kaalukaid argumente leidmaks, et TsMS regulatsioon vastab nii EIÖK kui ka põhiseaduse nõuetele.¹¹

Eespool viidatud Riigikohtu otsuses 3-4-1-13-10 leidis Riigikohus, et riigilõiv 15 000 krooni (959 eurot)¹² on põhiseaduspärane, mistõttu Riigikohtu üldkogu otsuse 3-2-1-62-10 järeldused ei kohaldu. Riigikohus märkis, et riigilõivu regulatsioon ja menetlusabi regulatsioon moodustavad üksteisest sõltuva terviku. Kui riigilõivud on madalad, siis võimatus saada vabastust nende tasumisest ei takista kohtusse pöördumist (p 52). Lisaks selgitas Riigikohus õigusliku olukorra erinevust otsuse 3-2-1-62-10 õiguslikust olukorrast selliselt, et üldkogu lahendis oli vaatluse all menetlusabi saamise võimatus apellatsiooni esitamiseks olukorras, kus juriidiline isik on esimese astme kohtusse pöördumisel tasunud suure riigilõivu ilma võimaluseta saada sellest vabastust ja peaks ka teist korda tasuma sama suure riigilõivu. Esimese astme kohtumenetluses riigilõivu tasumisel sellist olukorda ei ole. Ka pärast

⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. § 183, 3.1.3. b); EKO C-279/09, EKO C-156/12.

⁸ Statistikaameti andmetel oli näiteks 2011. aasta keskmine brutopalk Eesti Vabariigis 839 eurot; vastuhagi esitamise ajal 2023. a II kvartalis oli keskmine brutopalk 1873 eurot.

⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne, § 183, 3.1.1. b).

¹⁰ Ibid, 3.1.6.2. b).

¹¹ Ibid; A. Urbanik. Menetlusabi võimaldamise vajalikkus äriühingutele. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool 2012.

¹² Sellises suurusjärgus riigilõivumäär on võrreldavas suurusjärgus riigilõivumääraga praeguses kohtuasjas.

riigilõivu summa põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamist oli selles kohtuasjas tegemist selle juhtumiga võrreldes äärmiselt suure lõivusummaga (300 000 krooni, st 19 173,49 eurot).

17. Juriidilisele isikule menetlusabi andmise piirangu eesmärgiks on tagada kohtusüsteemi tõhus toimimine selle kaudu, et välditakse kohtute töökoormuse kasvu, mis kaasneks riigilõivust vabastamise taotluste lahendamise ja kohtute töökoormuse tõus, mis on tingitud riigilõivust vabastamisega kaasnevate vaidluste lahendamise ja kohtusüsteemi ei suuda pakkuda isikute olulistele õigustele tõhusat õiguskaitset mõistliku aja jooksul. Kaudsemalt on riigilõivust vabastamise piirangul samad eesmärgid mis riigilõivulgi: takistada põhjendamatute ja pahatahtlike kaebuste esitamist. Kohtusüsteemi tõhus toimimine ehk menetlusökoonomia on põhiseaduslik väärtus, mille huvides on lubatud reguleerida ka tingimusi, mis puudutavad kohtusse pöördumist (ehk PS § 15 lõikes 1 sätestatud õiguse kasutamist).

18. Piirang peab PS §-st 11 tulenevalt olema demokraatlikus ühiskonnas vajalik ega tohi moonutada kohtusse pöördumise õiguse olemust. Teisisõnu peab piirang olema proportsionaalne ehk oma eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas.

19. TsMS § 183 lg 1 esimeses lauses sätestatud piirang on sobiv abinõu menetlusökoonomia tagamiseks.

20. TsMS § 183 lg 1 esimene lause on ka vajalik abinõu menetlusökoonomia tagamiseks, kuna piirangu leevendamisel suureneks oluliselt kohtute töökoormus riigilõivu tasumisest vabastamise taotluste lahendamisel ning kohtute töökoormuse suurenemist pole võimalik tasakaalustada, ilma et riigile laekuks vähem tulu.

21. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on otsuse nr 3-4-1-13-10 p-s 61 asunud juriidilisele isikule menetlusabi andmise piirangu põhiseaduspärasusele hinnangut andes seisukohale, et kuivõrd riigilõiv on kehtestatud põhiseaduspärase suurusega, siis ei ole kolleegiumi hinnangul põhjust kahelda sellest vabastamise piirangu mõõdukuses. Riigikohus märkis, et ka Riigikohtu üldkogu lähtus 12. aprilli 2011. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-2-1-62-10 põhimõttest, et riigilõivude tasumiseks (selle kohtuasja kontekstis küll apellatsioonimenetluses) tuleb kõigile eraõiguslikele juriidilistele isikutele võimaldada menetlusabi eelkõige siis, kus riigilõivude tase on kõrge (punkt 57). Nõustun eespool viidatud Riigikohtu otsuse nr 3-4-1-13-10 p-s 61 seisukohaga.

Samuti nõustun sama lahendi p 62 seisukohaga, et kohtusüsteemi tõhus toimimine, nagu eespool märgitud, on põhiseaduse XIII peatükist lähtuv kaalukas põhiseaduslik õigusväärtus. Tõhusalt toimiv kohtusüsteem suudab tagada kohtupidamise mõistliku aja jooksul ning seeläbi õiglase kohtupidamise ja isikute õiguste parema kaitse. Kohtute menetluslik tõhusus on oluline nii kohtusüsteemi funktsioneerimiseks tervikuna (kohtute üldise töökoormuse seisukohalt) kui ka igas kohtuasjas mõistliku aja jooksul lahendi tegemiseks. Põhjendamatute või pahatahtlike kaebuste menetlemine või arvukate vähetähtsate menetluslike küsimuste lahendamine võib kaasa tuua selle, et kohtusüsteem ei suuda isikute olulistele õigustele pakkuda tõhusat õiguskaitset mõistliku aja jooksul. Pikeneb kohtuasja menetlus ja kohtute tööhulk suureneb põhjendamatult.

Sama lahendi p-s 74 märkis kolleegium, et kaebuselt riigilõivu tasumise kohustuse ettenägevad ning äriühingute riigilõivust vabastamist piiravad sätted moodustavad ühtse regulatsiooni. On seadusandja otsustada, kas luua süsteem, kus kaebuse riigilõivud on kõrged ja lisaks on ka äriühingutele antud võimalus saada vabastust nimetatud riigilõivu tasumisest, või süsteem, kus kaebuselt ei pea tasuma riigilõivu või tasutavad riigilõivud on suhteliselt madalad ning äriühingud vabastust ei saa. Viimasel juhul oleks tänu äriühingute majandusseisu kontrolli ärajäämisele tagatud suurem menetlusökoonomia kui esimese variandi puhul. Põhiline on, et seadusandja tagaks enda majandushuvides tegutsevatele äriühingutele tegeliku võimaluse kasutada PS § 15 lõikes 1 sätestatud kohtusse pöördumise õigust.

Juhin tähelepanu ka sellele, et Riigikohus on eespool viidatud otsuse nr 3-4-1-13-10 seisukohad kujundanud põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses haldusastja kontekstis, kus äriühing on riigi vastu algatatud vaidluses enda kaitsmisel eeldatavasti ebasoodsamas olukorras. Tsviilkohtumenetluses lahendatakse eraõigussuhetest tulenevaid vaidlusi. Selliste vaidluste lahendamisel äriühingu ebasoodsat positsiooni eeldada ei saa. Eraõigussuhetest tulenevate varaliste vaidluste lahendamisel tsviilkohtumenetluses on menetlusosaliste endi poolt kohtumenetluse finantseerimisel riigilõivu tasumise kaudu ka olulisem tähtsus.

Eespool toodud asjaoludel kaalub menetlusökoonomia tagamise eesmärk üles kohtusse pöördumise õiguse riive, mis tuleneb TsMS § 183 lõike 1 esimesest lausest. Vaidlusalune säte on seega PS § 11 tähenduses proportsionaalne meede ja seetõttu kooskõlas PS § 15 lõikega 1.

VI. Kokkuvõte

Eeltoodust lähtuvalt leian, et TsMS § 183 lg 1 esimene lause ei ole asjassepuutuv norm, mistõttu pole normikontroll lubatav ning taotlus tuleb jätta läbi vaatamata.

Kui kohus leiab, et TsMS § 183 lg 1 esimene lause on asjassepuutuv norm, leian, et vaidlusalune säte on PS § 11 tähenduses sobiv ja proportsionaalne meede ja seetõttu kooskõlas PS § 15 lõikega 1.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Kalle Laanet
justiitsminister

Kaidi Meristo 54200081
Kaidi.Meristo@just.ee

Stella Johanson 58633152
Stella.Johanson@just.ee